

SPRÅKLIG SAMLING

2 / 1974

APRIL—JUNI

15. ÅRGANG

UTGITT AV LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

NY MÅLSTRID? — Av OLA HALVORSEN —

Det foregår noe viktig i norsk språkdebatt for tida.

De siste par åra har det kommi ei rad avisartikler og bøker som klart varsler nye — eller skal vi heller si fornya — tendenser. Enkelte av titlene sier mye bare de: Ny målstrid — Målstrid er klassekamp — Språk er makt — Mål og makt.

I bøker med meir nøytrale titler som Språksosiologi og Austlandsmål, som nettopp er kommi på Det norske samlaget, finner vi mye den samme klare tendensen som i de andre jeg nevnte.

Hva denne tendensen går ut på, trur jeg vi enklest får fram ved å gjengi innleiinga i Geirr Wiggens artikkel Ny målstrid (Dagbladet 13/4-73):

«1973.: Vi må reise målstriden på ny.

Målstrid: Den er vi vel ferdig med? Den har

vi forødt nok krefter på og gjort oss til latter med i lange tider. Nå har vi *språkfred* i Norge.

Slik kommer gjerne språksituasjonen til oss gjennom offentlige kunngjøringer og i store deler av den borgerlige og sosialdemokratiske presse. Med Vogt-komité og Norsk språkråd er vi i løpet av 1960- og begynnelsen av 1970-åra gått inn i ei samarbeids- og harmonerings-tid også i den språklige striden. «Fred» og stillhet skal senke seg over motsetningene.

Denne artikkelen har dobbelt sikte. Dels vil jeg minne om hvilken målstrid som ligger bak myndighetenes arbeid for språklig «ired» og harmonisering. Jeg vil peke på at denne striden, slik vi opplevde den etter siste verdenskrig, var en falsk målstrid, fordi den så bort fra og tilslørte målreisingas egentlige og grunnleggende utgangspunkt og drivkraft, d. e. dens

Over til side 7.

Det er en kjerne i alt

*Det er en kjerne i alt.
I treet
margen.
I vulkanen
ilden.
I deg
du sjøl.*

Ketil Gjessing

SVEIN HOFSETH TIL MINNE

Lektor Svein Hofseth døde brått en vårdag på sin vakre eiendom ved Arendal. Han hadde en tid hatt en alvorlig hjertelidelse, men bar den i stillhet og gjorde sin vanlige innsats i arbeid og blant medmennesker.

Med Svein Hofseth er et godt menneske og en kultivert og rik personlighet gått bort. Hans interesser var vidtfaunende: språk, musikk og malerkunst. Selv var han er habil amatør-maler, og var aktiv medlem av Arendal Kunstforening og foreningens mangeårige formann.

Men først og fremst var Svein Hofseth livskunstneren, som gled ubesværet inn i ethvert

miljø — med dannelsens sikkerhet og den ekte kulturs usnobbethet. Han var respektert og elsket av alle han kom i kontakt med, på arbeidsplass, i vennelag og i naboskap.

I Språklig Samling gjorde Svein Hofseth et betydelig arbeid, som organisator, som foredragsholder og avisdebattant. Hans bergenske lune og sørlandske humor mildnet ofte gemyttene i en ellers splidaktig tid. I hans formannstid var Arendals-laget av Språklig Samling et av landets største og mest aktive. Han var også medlem av landsstyret og en periode dets formann.

Arthur Tørå.

Jakob Skauge:

Kva nytt frå målfronten?

Overskrifta er lånt frå »Syn og Segn» 1974/4, der redaktøren, Bjarne Fidjestøl, har ein såkalla sak- og debattartikkel med denne overskrifta. Han tar der for seg seks små bøker om den norske språksituasjonen, som alle har eit felles trekk, nemlig at vi har språkstrid i Norge, og at vi alltid har hatt det, same kor mye Helge Sivertsen, Hans Vogt og konsorter stikk hodet i sanden og seier at vi ikkje har det.

Redaktøren let skinne igjennom at dette er ei nyoppdaging for han, og skriv nostalgisk om hine fjerne år, 50- og 60-åra var det visst, da han var student, og da dei kloke studentane trudde at språkstrid, det var noe passé, noe som vi gamlingar (underskrevne reknar seg sjøl mellom disse siste) gikk rundt og tulla med fordi vi var fastgrodde i gamle tankebaner og ikkje hadde betre forstand.

Men nå kjem altså disse unge og fortel, den eine etter den andre, at språk er ikkje bare stavemåte og stil. Heller ikkje er det bare ein måte å oppleve verda og organisere våre perspeksjonar. Heller ikkje bare eit symbol på nasjonal og regional tilhøring. Språk er også ein integrert del av ein sosial struktur, av klassekampen, det er eit hersketeknisk middel. (Der-som ein høgremann av vanvare skulle lese dette, så må eg gjøre merksam på at ein treng ikkje nødvendigvis vere sosialist for å skrive og meine det. Det er ikkje Marx som har funne opp klassekampen. Klassekamp i meir eller

mindre åpne, meir eller mindre subtile former, har vi alltid hatt.)

Nå må eg skam seie at desse unge fortel ikkje meg noe vesentlig nytt. Eg har — i meir eller mindre artikulerte former — visst det alltid. Det litt merkvordige ved saka, noe som også Fidjestøl så vidt er inne på, er at det skal framstilles som nyoppdagingar. Jamvel Ivar Aasen var klar over det, og det er vel ikkje reint på slump at ei tegning av Ivar Aasen pryder titelsida av dette nummeret.

Men den som klarast gav uttrykk for det sosiologiske aspektet var språksaka (sosiolingvistikk) var nå avdøydde professor Alf Sommerfelt. For å komme med ei personlig bekjennning: For meg var det litt av ei oppleving å være med på hans førelesningar. Der fann eg artikulert mine egne uartikulerte tankar. Språket blir i alle land brukt som eit sosialt stempel, som i sin tur igjen er integrert i den økonomiske strukturen. Vil du få eit anna menneske til å kjenne seg simpelt, mindreverdige, så stemplar du språket hans som mindreverdige (mellom andre hersketekniske manipulasjonar). Godtar så stakkaren dette, er det gode sjanser for at han vil være din lydige tenar. Han vil selje potetene sine til deg for ein pris som gir han langt mindre daglønn enn det du får for ditt arbeid. Og han vil ikkje freiste å komme inn på Stortinget. Nei da, han vil velje deg til å representere seg der. Over til side 4.

SPRÅKLIG SAMLING

Abonnement 10 kroner året
Postgirokonto 1 63 78

Redaktør: Ivar Hundvin
Peter Kolstads vei 15, 3000 DRAMMEN
Tlf. (02) 83 64 80 / 82 28 39

Urkrafta i talemålet

Når dette bladet er framme hos leserne, vil Språkrådet være ferdig med juni-møtet sitt. Der må det ha blitt ei viss avklaring m.o.t. riksmålsrepresentasjonen, rekner vi med.

Et ultimatum har spøkt i bakgrunnen heilt sia Riksmåls-organisasjonene gikk med i rådet. I vår kom det fram, men rettnok *utenom* Språkrådet, og uten at avisene gjorde særlig vesen av det. Det lyder omlag slik:

Enten Riksmålsordlista inn i den offisielle, eller riksmålsrepresentantene ut av Språkrådet.

Er dette nå blitt gjentatt — i Språkrådet?

Vi skal ikke spekulere så mye over det, verken grunngiinga (at det frittstående Språkrådet ikke skal ha retta seg etter «Stortingets forutsetninger») eller følgene om det skulle gå slik at riksmålsrepresentantene trekker seg ut.

Det er nok å slå fast at Riksmålsbevegelsen verken har godtatt *målet* (ett norsk skriftspråk basert på de vi nå har) eller *midlene* (å legge mest vekt på det som er felles i talemålet og de nåværende skriftnormalene).

Videre kan vi slå fast at de følelseladde argumenta, ukritisk brukt i den rederfinansierte propagandaen gjennom mange år (for å så mistru til begrepet statsdirigering), ikke har fått særlig tilslutning i den sakkyndige og kritiske forsamling som Norsk språkråd er.

Tilbake står trugsmålet, som siste utveg.

Men la oss nå skrive om noe gledelig:

For dem som var med i språkdiskusjoner i gymnassamfunn o.l. for åtte—ti år sia, der vårt syn oftest var dømt på førehand og der riksmålsfolk vann billig applaus på kraftuttrykk og slagferdighet (om enn ikke saklighet), må det som nå skjer te seg som ei vårløysing.

Vi hadde i forrige nummer omtale av Språkfronten ved Tromsø gymnas.

I dette nummer har vi to innlegg (av Halvorsen og av Skauge) som viser at det sosiale ele-

mentet i språket og språkkampen på nytt er trukket fram i dagen, slik det var i 20- og 30-åra.

Videre har vi et innlegg av Gunnar Horverak om det radikale språket i visetekster.

Og best av alt: De nye språkformene — om enn noe uferdige — blir *brukt* og *godtatt*. Riksmålsmyten om at folkemålsformer og dialektord er «vulgære» og «fremmedelement» når de blir brukt i skriftspråket og normal-talemål, er på veg ut.

I dag tidlig hørte jeg jamvel en NRK-medarbeider bruke a-verb!

La oss slå fast: Urkrafta i talemålet — i dialektene — lar seg ikke lenger stenge inne mellom to permer med avbleikt riksmål.

Derfor vil det knapt bli noe jordskjelv om riksmålsrepresentantene skulle stille ultimatum, og Språkrådet avvise det.

Medlemspenger 1974

BETAL NÅ!

Vi la i år ikke betalingsblanketten i nummer 1, slik vi har brukt å gjøre.

Nå har vi lagt den inn, og håper den er på plass når du åpner bladet.

Bruk blanketten! Nå trenger vi penger. Også gaver mottar vi med takk, og kvitterer i bladet.

Nye medlemmer — hvor blir det av dem?

Når dette skrives, er vi langt ut i mai. Likevel har vi ikke merka noen «øredøvende» medlems-tilgang! Og det på tross av det klare målet, satt opp i nummer 1 for i år:

Hvert medlem skaffer *ett nytt medlem*.

Hver abonnent skaffer *en ny abonnent*.

Det er ikke sikkert det er så vanskelig.

PRØV!

RIFT OM SAMLENORMALEN

Vi har sjelden fått så mange tinginger på Samlenormalen som etter notisen i forrige nummer. Flere av kjøperne er skoleelever.

Heldigvis har vi mer på lager. Prisen er fremdeles kr. 2,—, postgirokontonummeret 1 63 78.

Livlig målmøte i Bergen

Studentmållaget i Bergen arbeider for tida godt. I vår har studentane hatt ein møteserie om forholdet mellom talemål og skriftmål. Som kjent har arbeidet for ei styrking av dialektane ein brei plass blant målungdom nå.

På eit møte 18. april var lektor Magne Aksnes innbedt for å greie ut om samnorskrørsla og om tilhøvet mellom samnorsken og dialektane. Etter ei lengre utgreiing ved lektor Aksnes fikk forsamlinga høve til å stille spørsmål, og det utvikla seg etter kvart ein lang og interessant debatt. Blant dei emna som vekste størst interesse, kan ein nemne talemålsnormalisering, som mange var sterkt imot.

kva nytt.....

Over fra side 2.

Som sagt, dette er ikkje nytt. Ivar Aasen såg det, Wergeland såg det, Halvdan Koth sette det inn i ei partipolitisk ramme, professor Sommerfelt behandla det lingvistisk, og — komisk nok — Hans Vogt ser ut til å ha hatt auga opne for det same i sin ungdom. Vi bygdefolk som har budd i nærleiken av byar, har visst det alltid, meir eller mindre. Minst trulig i Hedmark og Oppland, der byfolka har hatt ei kjensle av at byane også ligg på landet. Mest på Vestlandet, der vi har hatt Bergen med sin sterke tilknytning til Tyskland og sin tyskimporterte forakt for bonden. (Det vart halde ordinære tyskspråklige preiker i Maria-kyrkja heilt til etter 1860. Så lenge var det altså familiar i Bergen som hadde tysk til daglig heimemål.)

Den tyske bonden var liveigen. Han var på botnen av samfunnet, og skulle så være. Og han skulle være dum. Dei av oss som har vore innom den høgre skolen, kjenner alle historier om «der dumme Bauer», f. eks. han som let legen skrive resepten på døra, og så tok han døra på ryggen og gikk til apoteket med, ha ha! Mye har vore skrive om Bergen og bergensarane, om deira halvt tyske, halvt gamalnorske språk, om motsetninga bergensar/stril osv. Men eg har aldri sett ei utgreiing som bygger på det grunnlaget at Bergen opphavleg er ein tysk by. Likevel er det nok her vi vil finne mesteparten av den velkjente, nedgravne hunden.

Nå, dette var eit sidesprang, eit illustrerande sidesprang. Men vi kan ikkje hefte oss ved det. Hegel har innført begrepet «herre og knekt». Dette begrepet vil vel alltid — des-

sverre — være eit verksamt element i den sosiale strukturen. Knekten skal godta at han er tildelt rolla som tenar for herren, og han skal godta at dei spesielle særmerke ved han som herren stemplar som mindreverdige, hudfarge, språk eller kva det nå måtte være, er mindreverdige. Da fungerer systemet tilsynelatende knirkefritt. Da organiserer ikkje arbeidarne seg, men tar mot det han får, utan å mukke. Da går strilen audmjukt frå hus til hus i den store byen og byd fram varene sine. Organisasjon, mjølkesentral og gartnerhall? Nei, i slike baner tenker ikkje knekten.

Men saka har også ei anna side: Knekten kan, viss han er dugande, få tilgjenge til herreklassa, i alle fall som herrens håndgangne mann. Men der er visse vilkår: Han må godta og henge på seg herrens ytre kjennemerke, framfor alt herrens språk. Dette er vel i grunnen den tristaste sida av heile saka. For språket, det er ein del av din eigen identitet, det er deg sjøl. Skal du ha framgang i livet, må du fornekte deg sjøl, du må bli renegat. Og renegaten må, med ein del av seg sjøl, forakte seg sjøl. Denne forakten tåler han ikkje, for utan sjølrespekt kan eit menneske ikkje leve. Difor må han rettferdiggjøre sitt liv som renegat overfor seg sjøl og andre. Difor blir han så aggressiv i forsvaret av sine eigne former og verdiar. Hallingdølen som vil bli akseptert blant «dei fine» i Oslo, blir ein ivrigare riksmålsmann enn dei som har vore veletablerte i denne klassa i generasjonar.

Ser vi oss kring i verda, så ser vi at dette aspektet ved språket så å seie er universalt. Dette blir av mange av våre motmenn brukt til argument for at det også bør vere slik. Vitskaplig er dette sjølsagt ikkje rett: Eit deskriptivt utsagn kan ikkje utan vidare gis eit normativt innhald. Den som vel med størst iver har gått inn for eit slikt antivitskaplig syn her i landet, er André Bjerke, som også på andre område gjør bravurnummer av å demonstrere si antivitskaplige innstilling. André Bjerke har fleire gonger hevda at vi må ha eit særskilt finspråk i landet, slik at vi også kan ha eit særskilt «simpelspråk». «Simpelspråket» skal tene til å tydeliggjøre det «simple» mennesket som måtte opptre i bøkene og på scenen. André Bjerke godtar altså reservasjonslaust «herre- og knektmodellen». Og her er vi ved kjernen — med fare for å virke høgti-
Over til side 6.

Gaver til språklig samling

Svein Hofseth 30,—, Reinh. Høydal 10,—, Inger og Pål Bakken 50,—, L. Groven 10,—.

Gunnar Horverak:

Tanker omkring språket i viser i dag

Eit karakteristisk trekk ved mange av dei visene som blir dikta i dag, er at dei er skrevne på dialekt. Det er mulig å nevne mange navn på visediktarar i denne forbindelse. Eg vil spesielt nevne Stein Ove Berg. I haust kom han ut med ei visesamling på Tiden Norsk Forlag. Han kalla henne for «Hestehov og brun beis». Den mest kjente visa frå denne samlinga er vel «Manda' morra blues». Visa er som Eerg seier sjøl skreve på ein dialekt frå Ullensaker.

Det er sjølvsagt gledeleg for oss som arbeider for tilnærming mellom skriftspråka våre at Berg og andre skriver på dialekt. Men, eg trur vi skal glede oss over det i ein annan samanheng og. Eg trur nemleg det er med på å gi dei som flytter frå eit målføreområde til eit anna, styrke til å halde på dialekten sin. Vi ser dessverre så alt for ofte at folk som skifter målføreområde begynner å knote bokmål.

Det kan være mange grunner til dette. Språket i radio og fjernsyn må nok bære ein del av skulda. Universitetslektor Åge Steinset seier det slik i eit intervju «Målfront» (Organ for Norsk Målungdom) hadde med han:» — i radio og fjernsyn får folk stadfest at dialekten ikke kan nyttast når dei er «ute mellom folk». I massemedia møter folk att kjenningar heiman-frå — men no står dei fram med eit nytt språk. Dei knotar bokmål etter beste evne; eller dei talar eit stivt normalmål. Dialekten kan altså ikkje nyttast av dei som «vil fram i livet», og da kan ein like godt kvitta seg med heimemålet di før di betre —».

Vi i Språklig Samling må ta dette som ei utfordring. Det er éin ting at mange på grunn av sentralisering blir tvungne inn i eit nytt arbeidsmiljø. Men språkfrihet må dei iallefall ha, og det må vi hjelpe dei med. Det er godt å vite at vi har folk som Stein Ove Berg med oss, for dei blir hørte.

Under tek vi med visa til Stein Ove Berg, «Manda' morra blues», frå samlinga Hestehov og brun beis.

Jeg er Andersen på Skarnes, som våkner klokka fire.

Famler etter knappen på et iltert vekkeur.
Snur meg imot veggen for å ta en druntelur,
Men tida er'e ingen som kan snu.

Må på jobb i Oslo klokka sju.
Og det er manda' morra blues,
manda' morra blues.
Lunker litt på kaffen,
tar en pris med snus
og synger manda' morra blues.

Kona smørte nista mi i går kveld før vi la oss.
Hjembakt brød med gaudaost og rester fra i går
da vi satt og var familie ved søndagsmidda'n
vår.

— Men tida er'e ingen som kan snu.
Stemplingsklokka tikker imot sju.
Og det er manda' morra blues,
manda' morra blues.
Tømmer kaffekoppen,
legger på en snus
til manda' morra blues.

Titter inn til onga og tar veska under armen.
Kona grynter: «Morn'a, slå av lyset når'u går».
Sykler bort til veien hvor de andre gutta står.
«Kommer ikke bussen snart, mon tru?»

Alle skal på arbe' klokka sju.
Og det er manda' morra blues,
manda' morra blues.
Slår kraven opp mot været,
sparker småstein, spytter snus
og nynner manda' morra blues.

Snart sitter vi og rister inn mot byen halvt i søvne,
mot en arbeidsplass med lenker vi mer aner enn forstår,
som gir oss lønn i påsan og som stjeler våre år,
til en dag sirena uler klokka sju,
en annen står på plassen din og du kan glømmme manda' morra blues,
manda' morra blues.
Du står opp hvis du gidder,
lunker kaffen, tar en snus
og glømmer manda' morra blues.

STØTT

Språklig Samling

Målblanding — eller å halde vatnet frå Glåma og Vorma skilt!

De som faktisk skjer i våre dagar, ofte utan at folk ofrar ein tanke på dei offisielle skriftnormalane, er ei målblanding av store dimensjonar, mellom talemåla i by og bygd og i dei ulike landsdelane. Det finst folk som har det med å sjå alt frå eit estetisk akademikarsynspunkt, og for dei kan dette te seg som eit kulturforfall, fordi dei vil knyte sjølve kulturverdiane til reint formelle kjenneteikn, og stivheld om bokstavane og orda som gamle merkesteinar. Men denne samanstrøyminga i alt talemål kan ikkje stan-

sast så lenge heile samfunnet er på glid, og det i eit slikt tempo, samstundes som breiare og breiare lag av folket i dag har høve til å gjere seg gjeldande med sitt særslag i kulturskapande arbeid. Det seier seg sjølv at dette må få følgjer for alt skriftmål. I lengda er arbeidet for å halde dei to skriftnormalane frå kvarandre like formålslaust som å vilje halde vatnet frå Glåma og Vorma skilt — frå Arnes til Sarpsborg.

(professor Bjarte Birkeland 1964)

Over fra side 4.

delig vil eg seie — den djupt moralske kjernen i språkspørsmålet. Denne modellen godtar vi ikkje. Det er ikkje noe argument at andre land godtar den. Det bør tvert om være eit ideal at den blir utrydda i alle land, og det ville ikkje være noen skam om Norge gikk i brodden.

Men her er det også vi samnorskarar tar avskjed med Bjarne Fidjestøl og dei fleste innan nynorskleiren. (Her må eg nok skyte inn at blant nynorskfolk er det mange ulike syn, og i ein kort artikkel er det uråd å være så nyansert at ein gjør rettferd mot absolutt alle). Nynorsken har også utvikla seg til eit finspråk, eit lingo for dei utvalde, dei som har lagt av dei folkelige orda og lært dei «gamle, gode» orda og formene.

La oss gjøre det tankeeksperimentet at vi hadde ein majoritet av nynorskfolk innan den høgare forretningsstanden i landet vårt, slik at butikk- og kontorpersonale vart utsette for det same økonomiske presset i nynorsk regi som vi nå har i riksmålsregi. Eller ville dei kanskje ikkje det? — Jo da, det ville dei bli. Og resultatet når det gjelder personligdomskrenking, identitetsflukt eller kva ein måtte kalle det, ville være det samme. Det er forunderlig å sjå korleis forfatarane av desse småskriftene greier å stikke hodet ned i den før omtalte sanden og tru at nynorsken kan løyse våre identitetskriser.

Kva blir så framgangsvegane våre? Ja, her er det vel ikkje alle samnorskfolk heller som ser likt på saka. Og her er mange moment å drøfte. Underskrevne ser det slik at vår samnormal er eit godt startgrunnlag. Ordvalet bør være fritt innanfor rekka av synonyme ord. Den forarminga av ordforrådet som språkstriden har ført til, må stansas. Eg meiner også at barn i dei tre første klassene i grunnskolen bør få skrive dialekten sin fritt etter ordlyden, slik dei gjør det i det tysktalende

Sweits. Det ville hos barna fremme eit intimt forhold til deira eige, noe som igjen vil være til støtte for sjølrespekten. Det er nesten blasfemisk å stille eit slikt spørsmål for meg som skal være lærar, men altså: Er rettstaving så overmåte viktig? Så lenge det ikkje hindrar forståinga, kva rolle spelar det da om ordet blir «rett» eller «gale» stava? Lir vi ikkje alle meir eller mindre av ein rettskrivningsfiksjon, ein forloren arv frå den lærde tida? Går vi ikkje rundt med rettstavingsbind for auga? La oss ta vekk bindet, la oss sjå oss ikring og tenke over f. eks. kor mye d-en i det gamle «hvad» har kosta oss av arbeid og gråt og tenners gnissel før han fall og ordet vart heitande «hva».

Eit anna område er respekten for den talte dialekten, og det rom den har krav på i storsamfunnet. Denne respekten må styrkas. Men det er eit vandt og mangslunge arbeid, for det er ikkje først og fremst ei språksak. Det er ei sak som omfattar medmenneskelig respekt, sjølrespekt, toleranse, nedkjemping av det puerile fremmehatet som ligg latent i oss alle, stutt sagt ei sak som står sentralt i alt kulturarbeid. Men her kan vi glede oss over at vi vil være med i eit nærmast verdensomspennande straumdrag. Sansen for det regionale, for det særmerkte ved småsamfunnet, og viljen til å halde dette oppe, har auka med nesten eksplosiv styrke over heile verda den siste mannsalderen. Walisarar, skottar, bretaggnarar flamlendarar og andre krev rett og rom for seg og sitt innafor storsamfunnet. Jyden vil ikkje lenger finne seg i å være nasjonal bajas, som han er det hos Holberg og Wessel.

Eg trur difor framgangsvegane må være disse: Ein rommelig samnorsk normal, som mest mulig kan være samnemnar for det meste av landet. Dessuten nedkjemping av den fordomsfulle nedvurderinga av dei som talar og er «anneis». Dette siste er ein innsats vi alle kan

Ny målstrid

Over fra side 1.

sosio-økonomiske tilknytning. «Språkfred» er dermed et like overflatisk begrep og en like falsk situasjon som den striden den skal erstatte. Jeg vil hevde at det foreligger reelt grunnlag for fortsatt målstrid og skal peke på en del språk-sosiale funksjoner som underbygger det synet.

Dels er det også en hensikt med artikkelen å gjøre klart at det er en oppgave for norske sosialister å reise ny målstrid. Tradisjonelt har arbeiderbevegelsen i stor grad — skjønt aldri helt — stilt seg likegyldig eller avvisende til målstrevet, særlig før og den nærmeste tida etter hundreårsskiftet. Denne tradisjonen blir ofte presentert nokså unyansert. Og det er mulig den kan virke negativt inn på sosialister i dag i deres holdning til målstrid.

Derfor, og fordi de aktuelle språksosiale forholdene jeg kommer til å nevne, er kjent fra og har forankring i målreisingas historie, vil jeg først repetere ganske kort målstrevets historiske forutsetninger og gi en skisse av hvordan de er blitt tilslørt og hvordan ikke-grunnleggende motsetninger mellom målbevegelse og arbeidsbevegelse er oppstått til skade for reisinga av den folkelige kulturen.

Dernest skal jeg peke på noen språkideologiske sammenhenger og språksosiale forhold i Norge i dag som gjør det helt nødvendig for dem som vil forsvare og bygge landets folkelige kultur å reise ny målstrid».

Det syn som Wiggen legger til grunn for sine betraktninger, er kort og godt dette: «Målstriden er og har i sin kjerne alltid vært politisk strid. Den er et uttrykk for den grunnleggende motsetning mellom det breie lag av folket og makthavere/overklassen».

være med på. Det er faktisk ein innsats alle kulturmedvetne menneske burde kjenne det som si plikt å være med på. Lykkas det, kan vi ha håp om å velte «herre- og knektmodellen».

Til slutt ei opprekning av dei bøkene som er omtala i «Syn og Segn»:

Hansen og Wiggen: Målstrid er klassekamp. Pax Kr. 20.

Wiggen: Ny målstrid. Novus Kr. 15.

Blakar: Språk er makt. Pax Kr. 24.

Språksosiologi. Universitetsforlaget .Kr. 27,50.

Steinsholt: Målbryting i Hedrum 30 år etter.

Univ.forlaget Kr. 20.

Rommetveit: Språk, tanke og kommunikasjon.

Univ.forlaget. Kr. 64.

Alle er leseverdige.

Jakob Skauge

”Det vi nu venter oss”

«Det er skjedd en del siden vi for elleve år siden regnet med at den obligatoriske a-endelse i bokmålsrettskrivings substantiver stod foran sitt endelikt. Men det er ikke skjedd nok».

Slik begynner lederen i «Frisprog» 11. mai i år. Og slik slutter den:

«Det vi nu venter oss, er en ny offisiell rettskrivning, som gjerne kan beholde såvel ordformer som bøyingsformer fra dagens offisielle ordlister, men også omfatter Riksmålsordlistens former. Så vid bør valgfriheten være. Så får det overlates til den enkelte å avgjøre hva som er anvendelig. Riksmålsbevegelsen har overlatt normeringen til sprogets beste kjennere og brukere og gjort sitt valg. Sprogrådet bør nu se realitetene i øynene og gjøre sitt.

Den såkalte «gjeldende rettskrivning» gjelder ikke. Den har ikke slått igjennom, og den følges ikke av andre enn dem som er under tvang. Det er ikke morsomt å innrømme at man har tatt feil av veien. Men det er iallfall langt bedre enn å ture frem på en blindvei. Den urett som er begått mot riksmålsfolket i alle disse år, kan ikke gjøres god igjen. Men den behøver ikke forlenges».

De som fremdeles får innlegg (og annonsetekst!) retta med språkpolitisk rødblyant i avisene, bl. a. landets største, bryr ikke «Frisprog» seg om. Det er ikke tvang men «fri sprogutvikling».

Om vi her erstatter politisk med sosial, sier han for så vidt ikke annet enn hva de aller fleste språkinteresserte, utenom riksmålstilhengerne, alltid har forstått og hevda. At dette grunnleggende trekket ved målreisinga ikke alltid har kommi klart nok fram, skyldes i følge Wiggen bl. a. det forholdet at Aasen i altfor sterk grad bygde landsmålet på Vestlands- og fjellbygdmålføra slik at folk på Østlandet og i byene ikke umiddelbart kjente igjen målet sitt i den nye normalen, og at han dermed la grunnen til et motsetningsforhold mellom by og bygd og mellom Vestland og Østland.

Dette er jo et velkjent synspunkt som mange — de aller fleste? — nå deler.

Verre blir det når Wiggen påstår at «betydelige reaksjonære grupper og talsmenn» fant sin plass i målrørsla, og at disse i den grad tilslørte det sosialpolitiske grunnlaget for målstrevet at de skapte en avvisende holdning til målrørsla og nynorsken blant arbeiderne. (Det skulle være interessant å få en klar dokumentasjon for denne påstanden).

At det motsetningsforholdet som oppsto mellom by og bygd/bønder og arbeidere, iallfall førte til at målreisinga fikk preg av å være en utprega bonde- og bygdebevegelse, ble til ubotelig skade for målreisingsarbeidet. Den

Over til side 10.

INNHOLDSLISTE SPRÅKLIG SAMLING 1969–73

Bladet SPRÅKLIG SAMLING kom ut første gang i 1960. Til nå er det kommet 60 nummer (med dette).

Vi trykker her ei innholdsliste for de fem

siste åra. Smånotiser o. l. er ikke tatt med.

Skulle noen ønske et bestemt nummer, eller kopi av en bestemt artikkel, så skriv til oss og send med 3 kroner i frimerker.

1/1969

Leder: Språkfred

Sentralstyret: Vårt standpunkt til praktisk språkbruk
Er norsk virkelig så interessant? Av Jakob Skauge

(Melding av «Moderne norsk» av F.—E. Vinje)

Litt om kinesiske språk — og skriftproblem, av Henry Henne

To språk-galluper, av Tomas Refsdal

Ikkje språklig apartheid

«Tilnærminga vil sjølsagt halde fram» -stortingsmelding om språksaka, nr. 15 (1968 — 69)

Farmands riksmålsnummer, av Torkel Magnusdal

Vi treng ein radikal normal, av Teodor Moen (klipp frå korrekt nynorsk, av Torkel Magnusdal i Norsk Tidend

Laussluppen gallup-direktør, av Ivar Hundvin

Nemningene bokmål og riksmål, av Jakob Skauge

Språkmelding og språksamling, av Magne Aksnes

Professor Gutorm Gjessing bruker radikale former, av Torkel Magnusdal

Kva nå med målreisinga? Av Ragnvald Berli

Blir Norges Mållag med i Språkrådet?

Stortinget og formålsparagrafen, av Magne Aksnes

2/1969

Landsmøtet 1969, val, lovendringer m. m.

Konstruktivt samarbeid om språket. landsmøtevedtak om språkmeldinga. Utdrag fra debatten i Odels-tinget, om målet i skolen

Sidemålsstilen

Ærespris til Elling M. Solheim (litteraturprisen)

«Samnorsken gjør vort sprog fattigere», av Gutorm Gjessing

Elling M. Solheim — kunstnaren og ordet, av Bjarte Birkeland

Alf Hellevik 60 år, av Finn Hødnebo

Framover, dikt av Elling M. Solheim

Det gjelder språket vårt, av Jakob Skauge

Opptaket til Språklig samling — et 10-års minne, av Arne Kielland

3/1969

Leder: Vi står ved en skilleveg

Små merknader om språk og barnesinn, av O. T.

Språken i Norden, av Gösta Bergman (klipp fra Nordisk Posttidsskrift)

«The Initial Teaching Alphabet» — ei løysing på engelsk språkproblem? av Lars S. Vikør

Åpent brev til professor Gutorm Gjessing, fra Torkel Magnusdal

Arbeidet med språket vårt går videre, av Ivar Grotnæss

4/1969

Leder: Omkring Norges Mållags årsmøte

Språket som maktmiddel, referat av foredrag av Finn-Erik Vinje

Språkstruktur, av Jakob Skauge

Riksmål og folkemål, siste del av professor Einar Haugens bok «Riksspråk og folkemål»

Nordisk råd, medlemsforslag om nordisk språknemnd

Dette er språktvang (retting i aviser m. m.), av Torkel Magnusdal

Krav om statsforlag for lærebøker, av Frøystein Rasch-Halvorsen

Nynorsk-Samnorsk, svar på åpent brev fra Torkel Magnusdal, av Gutorm Gjessing

1/1970

Til Stortinget. Landsmøtevedtak om medlemskap i et språkråd

Svar på Vogt-komiteens innstilling, brev fra Sentralstyret til departementet

Innstilling om språksaken fra Gymnasrådet

Rolf Stenersen: «Aksjer, Kunst, Kunstnere», meldt av Magne Aksnes

2/1970

Leder: Alt i norsk språkstrid ikke sagt

Perspektiv over språksaka, av Jakob Skauge

Kløyvinga av Vestlandske Mållag, intervju med Magne Aksnes

Feil i går — rett i dag, av Arne Falk (klipp)

Slik skriver de unge (eksempler)

Nynorsk er et levende språk, av Torkel Magnusdal

Et fellesnorsk skriftspråk, av Tomas Refsdal

Punktum (i Stortinget), av Rakel Seweriin

3/1970

Leder: Vegen framover

Morsmålet i den nye, høgre skolen, av Ivar Grotnæss

Den siste kneiken, Arne Kiellands innlegg i stortingsdebatten om språksaka

Hva nå med språklig tilnærming? Av Alfred Kvalheim
Språkstrid i gammel eller ny form? Av Lars S. Vikør
Formålsparagrafen

Stortinget om språket, utdrag av stortingsdebatten

Anerkjennelse til Norsk språknemnd

Stortinget har talt, av Ma

Hva nå med språket? Av Sverre Rostøl

4/1970

Leder: Et rettferdskrav

Veien fram til et skriftspråk, av Jens Haugland

Offisiell samlenormal, landsstyrevedtak

Statsforlag i Sverige, av Hu

– Innholdsliste 1969-73 –

Til regjeringa, landsstyresresolusjon om statsforlag
Skal vi bøye oss for «utviklinga?» Av Egil Røssaak,
Norges Mållag og målstoda, av Tarald Nomeland
Minneord om Alf Prøysen

Noen kjetteriske tanker, av Lars S. Vikør
«Født til misgjerninger», Magne Aksnes intervjuet
Sigurd Sandvik i Vestlandske Mållag

Kløyvinga av Noregs Mållag, av Magne Aksnes
Landsstyremøtet

Norsk avisspråk meget uensartet, av S. R.

Fra krigen mot 1917-rettskrivinga, av Egil Røssaak

1/1971

Leder: Bladet vårt

Språklig demokrati, av J. Bøgh, Århus (trykt i Syn og
Segn i 1965)

Populismen — ein strategi for eit betre samfunn, av
Lars S. Vikør

Om læreboknormalen, av Ivar Hundvin

Offisiell samlenormal må Stortinget avgjøre (svar fra
departementet)

Norske språkspørsmål sett med svenske auge, av LSV
Nynorskgymnas krever lærebøker

2/1971

Leder: God start

Lov om Norsk språkråd

«Tilnærmingstendensen kan vokse fram» —Stortings-
komiteens premisser

Stortinget og språksaka (Lundebys oppsummering)

Skolestyret fastset målformen (spørsmål og svar i
Stortinget)

Språkvården och massemedierna, av Bertil Molde,
Nämnden for svensk språkvård

Hunkjønnsord i skriftlige arbeider i skolen — nytt
krav, gammel praksis (spørsmål i Stortinget, vedtak
i Norsk språknemd)

Nordisk språksamarbeid, terminologispørsmålet

«Fri sprogutvikling» i Aftenposten, av Ivar Hundvin

3/1971

Leder: Orientering (om lærebøker, et forbrukerråd)

Statsforlag for lærebøker? Av Kjell Hellesnes

Måldyrking på Østlandet, av Ivar Grotnæss

Enstemmig vedtak om lov om Norsk språkråd (fra
ordskiftet i Odelstinget)

Radikalt skriftspråk, eksempler

Norsk leksikografisk institutt (fra stortingsdebatten)

Språknormering og språkvitenskap, av Magne Oftedal
(fra «Skriftspråk i utvikling»)

Dilemma i Aftenposten (språkkretting, klipp av innlegg
av Ivar Orgland)

4/1971

Leder: Det er nå det gjelder

Fra landsmøtet

Erfaringer fra arbeidet i Norsk språknemd, av Eyvind
Fjeld Halvorsen

Ny målstrategi, av Magne Aksnes

Nyttig skrift om språk i Norden, av Magne Aksnes

Undervisningsteknologi — hva er det? Av Ivar Grotnæss

Nordisk språkfelleskap, utdrag av F.—E. Vinjes fore-
drag på møte i Foreningen Norden

Språklig samling vender seg til Stortinget (om offent-
lig læremiddelproduksjon)

1/1972

Leder: Når skal statsmaktene gi støtte til samnorsken?
Språksak og politikk, erklæring fra Sentralstyret

EEC og Språklig samling, av Helge Ytrehus

Norsk scenespråk, første artikkel av Olav Dalgard

Rundskriv fra KUD om radikale og moderate former i
lærebøkene

Målbruk i statstenesta (Spørsmål og svar i Stortinget
og rundskriv fra dep.)

Trellen Kark, av Kåre Holt

Så kom Språkrådet (lov, vedtekter og sammensetning)

Samnorsk er den einaste løysinga, av Johannes Kolstad
(klipp fra Bergensavisene)

Ny ordbok for skoleungdommen, av Einar Lundeby,
meldt av Jakob Skauge

Litt om dialekten i industrisentret Odda, av Tormod
Eitrheim

Fra kampen for nynorske lærebøker

Språk, samfunn og politikk (sitat fra Berge Fures
artikkel i «Mål og makt»)

2/1972

Leder: Sterk i form — sterk i sak

Litteraturprisen til Hans Børli, taler

Ord stormende stille — i larmens tid (Om forfatteren
Hans Børli) Av Ola Jonsmoen

Norsk språkråd, fra møtet i april

Norsk scenespråk, andre artikkel Olav Dalgard

Samling i Norge, EF og språklig, av Per Engum

Brev til Norsk språkråd om liberalisering av formverk-
et i bokmålet

En bok om ord, av Gundersen, Dahl og Hødnebø,
meldt av Reidar Bækkelund

Slavisk målreising, av Olav Rytter, meldt av Lars S.
Vikør

Finn-Erik Vinje: Svecismer i moderne norsk, meldt
av Magne Aksnes

Ny utgave av «Den siste viking», meldt av Leif
Egerdal

3/1972

Leder: Språklig samling — vil si solidaritet

Språket — et sosialt fenomen, av Finn-Erik Vinje

Trøndsk i mål — og målstoda i perspektiv, av Lars S.
Vikør

Låvedør og itakisme, av Gisle Gravem

«Liberalisering» av bokmålet, av Yngve Bautz

Klipp fra språkspalta i Arbeiderbladet

Merkverdige artikler i «Frisprog», av Egil Røssaak

4/1972

Leder: Landstyremøtet 1972

Val av opplæringsmål i grunnskolen, av Sigurd Harald-
seid

– Innholdsliste 1969-73 –

Opprettelse av norsk leksikografisk institutt
Kjell Haugeland: Målpolitiske dokument 1864—1885,
meldt av F. E. V.

Presseklipp

1/1973

Leder: Språkrådet i arbeid

Om bruken av visse skrift- og bøyingsformer i nynorsk avismål, av A. Hellevik

Spredde inntrykk frå Norsk språkråd, av Magne Aksnes

Talemålsnormering — hjelp eller undertrykking, av Lars S. Vikør

Spørsmål i Stortinget 8.11.-1972, (Liberalisering av rettskrivningsreglene)

Talemålsnormering, av Finn-Erik Vinje

Fra avisdebatten om Språkrådet m. m.

2/1973

Leder: Målbruk i statstjenesten

En mann med sine meningers mot (Norderval), av Egil Røssaak

Norsk leksikografisk institutt, av Dag Gundersen

8000 kroner til småskrift i landslagets studieserie

Korrespondanse med Forbrukerrådet

Litteraturpris til Monrad Norderval

Fra «Av sjømannsblod» Av Monrad Norderval

Rundskriv om elevenes skriftlige arbeider i norsk, med tilråding fra særutvalget i Norsk språkråd

Trekk fra tysk språkdebatt, av Magne Aksnes

Bokmeldinger, av Reidar Bækkelund («Over til nynorsk» av D. Gundersen og B. Wangensteen, og «skriveregler» av F.—E. Vinje)

Fram — ein folkemåls pioner i ny utgåve. (Olaus Fjærtøft), av Lars S. Vikør

En språkradikaler, melding av A. Kiellands bok «All makt», av M. Aksnes

3/1973

Leder: Velkommen til landsmøtet

Tre skandinaviske språktidsskrift, av Egil Røssaak

Toårsmelding om landslaget

Regnskap for 1971 og 1972

Har målreisningsarbeidet stranda? Av Leiv Torvund

Framifrå norsk, av H. Nygard

Bokmelding — «Nærsamfunnet i historisk lys», av Reidar Bækkelund

Talemålsnormering, klipp fra avisdebatten

4/1973

Leder: Spøker det for Språkrådet?

Landsmøtet 1973

Om arbeidet i norsk språkråd, av Ivar Grotnæss

Landsmøtevedtak om målbruk i offentlig teneste

Hva skjer i Norsk språkråd? (Geir Wiggnes kronikk i Dagbladet)

Språkpris — etterspill

Ny målstrid

Over fra side 7.

stadig økende industrialiseringa og urbaniseringa førte jo til at tyngdepunktet i befolkninga mer og mer kom til å ligge i byene med deres arbeidere.

Trass i at det like fra Thranes tid har vært folk innen arbeiderbevegelsen som hadde en klar forståelse av målreisningas sosiale karakter, gikk det altså ikke bedre enn at de aller fleste arbeidere kom til å stå likegyldige overfor målarbeidet.

Riktignok var ledelsen i DNA positivt innstilt og var med på å legge grunnlaget for den store seiren for norsk folkemål som rettskrivingsreforma av 1938 representerte — jeg tenker da sjølsagt først og fremst på det som da skjedde med bokmålet — men ledelsen klarte ikke å få de store medlemsmassene til å forstå den sosiale og kulturelle, den politiske betydning av målstriden.

Derfor fikk også motkreftene med Riksmålsforbudet i spissen et så lett spill da de i 50-åra satte i gang kampen mot folkemålet her i landet.

Wiggen er hard i sin kritikk av Arbeiderpartiet. Partiets programforpliktete strid for «ekte

folkemål» kom aldri. «Vi opplevde klassesamarbeid på det kulturelle område så vel som i politiske og økonomiske saker. Det var i denne farlige situasjonen en riktig sosialistisk analyse og praksis skulle ha funnet sted i arbeiderorganisasjonene og mållaga og avslørt motstandernes avledningstaktikk» — denne avledningstaktikken som altså gikk ut på å tilsløre språkstridens sosiale/politiske karakter ved å la det bli en krangel om grammatikk og fornorsking av klassikere, en krangel Riksmålsfolket fikk føre under den besnærende parole «fri sprogutvikling». Dette var en falsk strid, sier Wiggen, og det er ikke den striden de vil ha en ny omgang av, de som nå vil slå til lyd for ny målstrid.

Det de vil er sjølsagt en målstrid som klart bygger på det som etter deres mening har vært det primære i all norsk — og andre lands — språkstrid: at striden er en sosial kamp. Wiggen sier: «Norge er i dag framleis et klassesamfunn, og målstriden vil ikke være slutt så lenge det er kamp mellom klassene. Vår språkbruk og våre språkholdninger gjen-speiler like fullt de sentrale klasse motsetninger nå som for 30-40 år sia».

Forholda er nok mer innfløkt i dag, men kampen for folkemålet — i by som i bygd —

mot den ledende sosiolekt er den samme som før. (Mens en dialekt som kjent blir geografisk bestemt, blir en sosiolekt bestemt ut fra den sosiale, klassemessige struktur).

Denne ledende sosiolekt har til sin rådighet alle massemedia og de fleste masseinstitusjonene i samfunnet, og har til den grad klart å hjernevaske så mange av oss at vi langt på vei godtar forestillinger som for eks. at det fins en korrekt språkbruk (= den ledende sosiolekt) og at noen dialekter er penere/finere enn andre. (Alle riksmålsfolk gir således høylydt uttrykk for hvor vakker de syns Raulands- eller Vinjedialekten er, mens talemålet i Oslo østkant —).

Denne nedvurderinga av folkemålet — og da særlig folkemålet på Østlandet og i byene — får skjebnesvangre følger. Tusener og atter tusener av mennesker i dette landet vil føle seg språklig usikre, miste sjøltilliten og sjølrespekten og vil da lett være tilbøyelig til å legge seg etter standardspråket. (Det er dette Åge Steinset skriver om i en svært interessant artikkel i Syn og Segn, nr. 4, 1974: Språkundertrykking som opplevd fridom).

Ut fra det syn at det består et dialektisk forhold mellom språk, bevissthet og samfunn, hevder Wiggen at den herskende klassa gjennom sitt «standardspråk» påtvinger folk sine verdier og sitt samfunnsbilde. Følgelig er kampen for folkemålet en nødvendig del av klassekampen en kamp for den folkelige kulturen. Og ut fra slike betraktninger er det vi må si nei til styresmaktenes arbeid for språkfred og tvert imot egge til ny språkstrid.

Personlig kan jeg i prinsippet si meg heilt enig med Geirr Wiggen. Andre tilhengere av Språklig samling vil muligens reagere mot alt snakket om klassekamp, men også disse vil sikkert ha et åpent øye for den sosiale sida av språkstriden, og som jeg undre seg over at ikke langt flere av de politisk og kulturelt bevisste innen arbeiderbevegelsen har kommi til samme resultat og blitt mer aktive i kampen for folkemålet — enten det nå er i et målslag — eller i Språklig samling.

Vi får imidlertid håpe at den økte bevisstgjøring som alle de nevnte artikler og bøker skulle tyde på nå finner sted, også vil føre til større oppslutning og mer aktiv innsats i disse to språkorganisasjonene, som jo begge arbeider for folkemålet her i landet.

**BLI MEDLEM
AV
SPRÅKLIG SAMLING**

RESOLUSJON fra Tromsø

Like før bladet skal i trykken, får vi fra Tromsø tilsendt kopi av en resolusjon med slik tekst:

Språkfronten ved Tromsø Gymnas har på møte 31.5.74 vedtatt følgende resolusjon, som er sendt Norsk språkråd og Kirke- og undervisningsdepartementet:

Språkfronten ved Tromsø Gymnas beklager sterkt at de radikale bokmålsformene fullstendig er utelukka fra lærebøkene på de høgere klassetrinna i grunnskolen og i de videregående skolene.

Læreboknormalen av 1959 har heldigvis hindra at de mest outrerte riksmålsformene kan brukes i lærebøker; men språket i lærebøkene i dag ligger i virkeligheta nær opptil riksmålet — bare «sprita opp» med en del a-endinger (færrest mulig) og noen diftonger.

Artikkelen ei brukes så å si aldri i lærebøker, mens verbets fortidsformer på -a og intetkjønn bestemt form flertall på -a overhodet ikke finnes i andre bøker enn dem for de to-tre første skoleåra.

Vi krever at de radikale bokmålsformene får innpass i lærebøkene. Vi meiner ikke at alle lærebøker skal få slike former med én gang, men at i hvert fall 1/4 av alle bokmålsbøker som kommer ut, skal ta i bruk disse formene. Dette gjelder både lærebøker i grunnskolen og i de videregående skoleslaga.

De radikale bokmålsformene blir muntlig nytta av langt flere enn riksmålsformene, og formene som ligger tett opptil riksmål, og det må derfor sies å være et høyst rettferdig krav at en del av bokmålsbøkene tar de radikale formene i bruk.

● ETT FOLK — ETT SPRÅK ●

Utvida norm

Bokstavkrangelen er komen i bakgrunnen i mål-rørsla, og det er bra. Det det no gjeld om er å utvida normen, slik at austlendingen kan kjenna seg betre heime der. Det må gjevast konsesjonar slik at fleire vil sjå overgangen fra talemål til nynorsk skrift som ein sjølsagd ting. Austlendingen må få legalisert målet sitt — det vil målsaka tena på. Ein nynorsk norm som ikkje tek rimeleg omsyn til austlandsdialektane har ikkje krav på å gjelda som riksnorm. Det røynelege talemålet, ikkje purismen, må vera rettesnora.

(Frå leiaren i nr. 2/74 av FRAM, utgitt av Studentmållaget i Oslo.)

Bygdesyn og folkemål må meir inn i NRK

Tidlegare rektor **Halvor Dalane** er like stø i denne saka som han var då det galdt plasseringa av distriktshøgskulen i Telemark. Alle andre distriktskontor har dei tenkt å plassere i byar. Då er det eit elementært rettferdskrav at dette eine må kome til bygdene, og eg trur det kravet har solid politisk støtte. Så hardt pressa som bygdene er, kan det faktisk bety mykje

Det er nynorsk bygdemiljø som er saka her — dette er ikkje ei Bø-sak. Vi kan få liv og politikk meir sett frå bygdesynsstad enn elles. Hugs at mest heile pressa soknar til byane, NRK ligg i Oslo. Byane har eit kollosalt overtak. Det som hende med plasseringa av distriktshøgskulen, tykkjest mest som eit mirakel for meg. Og bakom det miraklet sto først og fremst ei fylking av sterk og kunnskapsrik ungdom. Det var dei som avgjorde den saka, seier Halvor Dalane.

STIVT

— Men medan vi er inne på Kringkastinga: eg tykkjer det er altfor mykje stiv skriftsmålstale i NRK. Mykje kan tyde på at det er eit hardt press mot kringkastingsfolka at dei skal bruke normalmål, og at dei blir trena opp til dette. Eg kan ikkje fatte kvifor dialektane skal bli undertrykte, slik dei blir. Ta no denne talemålsnormeringa som har vore mykje framme, jamvel mellom nynorskefolk. Den er livsfarleg, ho ville øydeleggje grunnlaget både for bokmål og nynorsk.

— Du har vore ivrig med i Språkleg Samling og har tala for ei språkutvikling på norsk folkemåls grunn. Trur Du på ideala Dine i dag?

— Ja visst, enda om Helge Sivertsens «språkfred» var ein einaste stor siger for riksmålsfolket. No har det vel ikkje gått så bra for dei som dei hadde tenkt. Vi får tru at lufta held på å gå ut or ballongen deira for alvor no, men vi skal ikkje gløyme at dei har pengemakta.

KVALM

Vi lærte i 50-åra at pengane og prestisjen kan føre fram ein vulgærpropaganda som går over alle grenser og likevel verkar. Somme trudde det var eit slag samisk mål som skulle innførast i Noreg. Di mindre folk veit, di lettare har dei for å liggje under for den sosiale prestisjen. Difor bøygde politikarane av og let språkpolitikken bli til taktisk motivert partipolitikk.

Strategien for riksmålsfolket er klar nok. Først gjeld det om å rydde ut folkemålsformene i bokmålet. Så har dei tid til å vente i nokre år. Etter kortare eller lengre tid vil nynorsken måtte gje tapt, og så har vi berre Aftenpostensproget å falle attende på. Eg blir kvalm av å sjå kor «glade» i nynorsken dei

er, desse riksmålstaktikarane, berre dei kan sikre seg at det blir lik ein museumsting og ikkje kan konkurrere med riksmålet som levande mål.

STÅ MEIR SAMAN

Eg meiner mållaga og Språkleg Samling må stå meir saman. Isolasjonslina er etter mitt syn ei dødsline for nynorskrolsla fordi dialektane er det viktigaste av alt. All respekt for Ivar Aasen, men eit konservativt nynorsk har ingen framtid lenger. Det veit riksmålsfolket godt. Fienden for dei er norsk folkemål, anten det er i nynorsken eller i bokmålet. Då bør vi oppføre oss deretter, seier Halvor Dalane, som kunne tenkje seg at Norges Mållag var med på eit organisatorisk samarbeid for å få bokmålet meir i folkeleg lei. — Eg trur ikkje nynorsken i lengda vil greie seg utan den stønaden som ligg i ei folkeleg språkreising også mellom dei som kjenner seg nærast knytt til bokmålet. Folkemålsformene i bokmålet har aldri fått nokon sjanse. Dei er systematisk haldne utanfor i massemedia, og dei har ikkje kome inn i skulen for alvor. Men folk talar dialekten sin friare no til dags, tykkjer eg, særleg ungdommen. Det er den vi må sette vår lit til, her som i så mange andre ting, seier den pensjonerte rektoren i Bø.

(Dag og Tid)

Om å vri seg i stolen

Folk vrir seg i stolen av konservativ nynorsk Seier **Hening Rivedal** som starta som sportsreportar i 8 årsalderen.

Eg går medvete inn for å vise at idrett og nynorsk høyrer saman. Her er mykje ubrøyta språkmark på dette feltet, det gjer oppgåva ekstra interessant. Eg prøver å få til aktive setningar, det høver godt i sportsspråket og det er i samsvar med det nynorske særmerket.

Eg finn det og rett å ta utgangspunkt i dialekten min. Det nynorske normalmålet høver i opplesning sendingar, ikkje i reportasjar, og slett ikkje i sportsreferat. Eg trur heller ikkje vi er tente med å nytte konservativ nynorsk. Då berre vrir folk seg i stolen og vert negative. Ofte må ein vurdere kvart enkelt ord. T.d. dette med skeiser eller skøyter. Eg har valt skøyter. Eg trur «skeiser» verka svært unaturleg for dei aller fleste, seier Henning Rivedal til Nynorsk Pressekontor.

Halvor Dalene:

PORSGRUNNSMÅLET

Mesteparten av denne artikkelen er henta fra et kåseri i Porsgrunn Historielag 18. april i år.

Interessa for norske dialekter (bygde- og bymål) ser ut til å ta seg opp. I ei avis leser jeg nettopp om ei dame fra Nøtterøy, fru Ragnhild Paulsen, som har samla 28500 ord og uttrykk fra Nøtterøyområdet. Ho synes det er for galt at de mange gode og treffende ord og uttrykk fra det gamle bygdemålet skal gå i glømmeboka.

I de siste halv hundre åra har mange hovedfagsstudenter i norsk skrivi hovedoppgava si om målet i heimbygda eller heimbyen. Men det er ikke nødvendig å være filolog for å drive slikt samlearbeid. Snarere tvert imot! Vi filologer har nemlig en tendens til å fortape oss i lingvistiske snurrepiperier som nok kan ha vitenskapelig betydning, men som gjør produktet nesten uleselig for folk flest.

Ei anna sak er naturligvis at om en velger en dialekt til *eksamensoppgave*, må en jo vise at en kan bruke vitenskapelig metode.

Men, som sagt, «lekfolk» kan lage minst like verdifulle — og mye lettere tilgjengelige — samlinger. Ragnhild Paulsen er interessert amatør, og det samme var *Hans Reynolds*, som har laga ei verdifull samling ord og uttrykk fra det gamle Porsgrunnsområdet, om lag 2.500 oppslagsord.

Minst like verdifulle, både språklig og lokalhistorisk, er likevel porsgrunnsvisene til Reynolds, på reinspikka gammalt porsgrunns-mål. Både ordsamlinga og porsgrunnsvisene er prenta og utgitt av Norsk Målførearkiv ved professor Sigurd Kolsrud, med økonomisk hjelp fra Porsgrunn Historielag.

Før vi går over til å se litt nærmere på samlinga og visene til Reynolds, skal vi ganske kort plassere Porsgrunnsområdet reint språkgeografisk.

To viktige dialektgrenser går gjennom Telemark fylke:

- 1) Grensa for «tjukke l» deler fylket i to om lag jamstore deler, men med veldig overvekt på «austnorsksida» når det gjelder folketall. Porsgrunnsområdet er altså trygt forankra i den tjukke l'en, men tar stort sett r fra gammal rd: *har* (hard), *jor* (jord) osv. Brevik og Kragerø hadde før «tynn l» men nå breier den tykke l'en seg der også!

- 2) Grensa for den såkalte «jamvektsloven, som ikke gjelder i den sør-vestre delen av fylket (Bamble, Skåtøy, Sannidal, Drangedal, Nissedal, Fyresdal og Vrådal). I prinsippet skulle altså både Porsgrunns- og Skiensmålet følge jamvektsloven, men det er et viktig unntak for *infinitivendinga*: Skien, Porsgrunn og Larvik har *e-infinitiv* (gjøre, komme osv). mens f. eks. Oslo-området har *gjøra*, *komma*. Andre detaljer kan vi ikke gå inn på her, fagfolk kan lese atskillig ut av eksempla.

Så over til Reynolds. Gjennom mange år hadde han samla og skrivi opp ord og uttrykk fra Porsgrunnsområdet. Siste sendinga fikk professor Kolsrud like før Reynolds døde i 1933. Porsgrunnsvisene blei først offentliggjort i Porsgrunns Dagblad. Den siste er datert 16. mai 1933, akkurat en måned før R. døde.

Det er ikke «salongenes språk» vi møter hos Reynolds. Og mange porsgrunnsfolk vil vel si at dette er ikke *deres* språk. Men det er, eller var iallfall, språket til den jamne mann og kvinne, de som ifølge Abr. Linchon Vårherre likte best — siden han skapte så mange av dem!

Heretter blir dialektorda gjengitt med ei svært forenkla «lydskrift» og satt med kursiv. «Tjukke l» blir satt med feite typer.

Det første som slår en når en begynner å bla i boka til R., er likskapen med bygdemåla omkring. Ja, enkelte ting peker faktisk utover det en i dag kunne kalle «grenlandsmål», og oppover mot bygdemåla i Midt-Telemark. F. eks. *hått*: *Han blei så sinna, han visste ikke hått*. Og heim (bymål *jemm*, eldre bygdemål *him*): *Sønnavind å rein jagær sjøfantan heim*.

Ellers er det massevis av ord som svarer til litt eldre bygdemål omkring byen, f. eks. *bånestreker*, *bånesong*.

Videre: *Lillælva har krava sæ* (fått et tynt isdekke. *De ær gått brukanes* (godt brukande). *Han blei buanes dær e lang stønn*. *Å æsle sæ te noe*. *Han ær møe bære* (bedre) *nå*. *Å gå att en: jø jikk reint att'n* (merka stor forskjell). *En liten øl i åmnen* (litt varme i ovnen).

Det var jo heller ikke så rart at det var noe sammenheng mellom bymålet og bygdemåla omkring. Veggen ut på «bondelandet» var ikke lang, og mange hadde vel slekt og venner på landet.

I diktet *Vi letta om mårran* hører vi at århaen spella i Solomsåsen, og de røyk a pipa i Bokta (en plass på Solumsida). Landlig idyll, får vi si — og ingen «forurensinger»! Kanskje gikk de på tiurleik oppi åsen. Vi hører iallfall at tiuren deisa i bakken! Ælj (elg) er også nevnt, men den var det visst lite av for 60—70 år sia (det er faktisk mer nå). Iallfall gjaldt det å ikke få dyresjælva når dyret nærma seg!

Husværet kunne være så som så. I kjøkkenet var det gjerne en skårstein (skorstein, peis), og på den var det en pall til å legge ting på. Bakæråmm er ikke spesielt nevnt, men vi må gå ut ifrå de hadde den også. Iallfall hadde de et bakstetrau, og når noen baka, blei det gjerne e bulle (lite brød) til ungene. I veasjule stod håggestabben, men det hendte de måtte årette øksa (kile fast skaffet) før de kunne begynne å hogge.

I stua kunne det bli trangt, og det hendte ungene måtte ligge annsføttes.

Om huset var noe lite, hadde de gjerne en liten have med havegar (hagegjerde) omkring. Der hadde de en apall eller to, og så pella de blækker (blad) til grisen. En årsgammal gris kalte de en åverfønning. Når de slakta den, blei det sylte og anna godt, som de lenge hadde sjessa på.

Enkelte hadde kanskje e ku, som de hadde kjøpt i drefta. Da kunne det bli flusst åpp av både mat å drikke. Kanskje kunne det bli en smørrklank og litt knaost au.

Var det litt framtæl i mannen, og han hadde e drivanes kjærring, så kunne de ta sæ gått fram. Var det derimot en dåvasekk til mann og e subbedeie til kjerring, kunne de fort kom me i atterhanna, og det blei et bånnaust sluk å fylle. Da blei det kanskje ikke ana enn vassvelling og gråbeinsill te medda. Men poteter og duppe (saus) var det au matmon i!

Mange staer måtte de hente vann i e ålle. Vassbøttene bar de i eit åk. Det var helst kvin-fålkarbe. Om kvelden kom bonningsstikkene (strikkepinne) fram. Da bant de hoser og låd-dær.

Sånter (somme tider) kom det fremmen. Da måtte de iallfall lonke på grudden, men var kaffin rektig god, blei det reine likfærskaffin! Det hendte vel også de tok seg en kaffiknært. Det syns (syntes) mange var hyva greier!

Enkelte hadde faktisk hest au. I verste fall var det en gammal skåttgamp. Kanskje var'n bryten (full av sår) au. Som regel var det vel en jælke eller e hoppe. En grahest var verre å stelle seg med.

Dette var noen glimt fra «landsbyen» Porsgrunn. Men det som dominerte bildet, og som

også kommer sterkt fram hos Rynolds, er sjøfartsbyen Porsgrunn.

I visene finner vi stundom ei vemodig stemning. Som i diktet *Di gamle værvane*:

På værvane, dær leka vi, dær var vi jamt å trutt,
dær hadde vi de morro, den gangen jæ var gutt.
Ve Hansens værv å Bovarts værv så mang e skute lå,
å vi var både høyt og laft, å tygde bek som «skrå».

Og i siste verset:

Di gamle skutene ær vekk, alt har et anna lag
de var nå jillt når di kåm jemm, å pønta sæ me flag.
Ja, de var ansære tier denn gangen! sier en gammal sjømann.

I det lange diktet *Me Gjendin te Antwerpen* hører vi om en skolegutt i 5. klasse (Reynolds sjøl) som fekk låv a Knutsen på Bårsta (Gunnar Knudsen på Borgestad) å være med «Gjendin» til Antwerpen. På turen opplever den oppvakte guttungen en masse rart, men vi får nøye oss med å sitere siste versen. Turen er over, og han skal opp og takke «Gunnar»:

Så traff jæ Knutsen på jore
å spurte: «å møe ska Di ha?»
Han smilte å sae «var'e morro på turen?»
te de så svara jæ ja.
Han vi'kke ha penger — jæ tar te lua
å takkær så gått jæ kann,
han var da som siden i live,
en snill å gojöranes mann.

Dette gir jo også et lite glimt av det patriarkalske samfunnet som ennå eksisterte.

Men tilbake til lista:

Vi finner stemmen (stavnen) på skuta. De benner seil. Det er et hu-hellane hav. Du hentene ti, åssen de brøyt på båane! Opp ælva har de et lite heng a sønnavinn, og skuta glir sakte oppover.

Ellers hører vi om kállahålkær (gamle kolskuter) og kappseising (kantring) og matrosær med spablalue («sparbladlue»). Vi hører om dørken og byssa og andre ting ombord. At pråmmen er knerodd, sier mer enn lange forklaringer.

Et gammalt «værmerke» bør også nevnes: Ståanes måne å ligganes matrosær, ligganes måne å ståanes matrosær.

Ongane hadde det moro uten organiserte «fritidssysler» av noe slag. De stupa hukroke og trilla kavring. De hadde en ball-leik, der det gjaldt å passe horroa (hola) si. Om sommeren

laua di sæ i ælva (det er kanskje ikke så bra i dag!) Om vinteren gikk de på *sji å sjeiser*. De fleste hadde bare *viurbinningær på sjia* (et ski, fl. ski).

Å *leke blinnebukk* var vel kjent. Men før leiken kunne komme i gang, måtte følgende skje: Når «blindebukken hadde fått bind for øynene, blei han leidd bort til døra. «Å ska jæ hæer?» «Ete graut å mjælk». «Jæ ha'kke sjei». «Ta mei!» Og så var leiken i full gang.

Om våren gjorde de *siljufløyter*. De hadde ei særskilt regle for å få fløyta til å *sva*. (*Pipe* var ei mindre fløyte):

*Pipe, pipe, vi du sva!
så ska du få kjøtt å kål
i kånge's gål (normalt) gård)
å fire skjelling attapå.*

Når de blei litt større, begynte kanskje jentene å *fjokte me guttane*. Noen guttær var reine *jentefutane*, mens andre var mer *seine i segen*. Ville gutten *jøre sæ rektig te* for jenta, kunne han *kjøpe loktan'es te a*.

Så blei det kanskje forlovelse, og til slutt *brøllåp*. Snart blei der gjerne *småjålk*. Likna ungen på mora, hette det gjerne: *Hu ær morr si åpp a dage*.

I Historielaget refererte jeg enda en heil del ord og uttrykk, som eldre porsgrunnsfolk nikka gjenkjennende til. Men det ville føre for langt her.

Kåseriet blei avslutta med et par spørsmål og svar:

- 1) Hvorfor tok Reynolds på seg dette samlearbeidet?
 - a) Han var ivrig patriot og norsksdomsmann.
 - b) Han var ivrig lokalpatriot.
 - c) Han var *dikter*, og klar over at en dialekt også kan gjøre skriftspråket rikere I nyere tid er vel *Alf Prøysen* det beste eksempel på det. Han har bokstavelig talt *sungi* hedmarksdialekten inn i hjertet på det norske folk.
- 2) Hva verdi kan et slikt arbeid ha — også utenom den reinte språkvitenskapelige? Dialekten har noe med *identiteten* å gjøre, at vi veit hvem vi er, og hvor vi kommer fra. Den er en del av oss *sjøl* (eller *sjæl*, som det heter på det gamle porsgrunnsålet). Det er derfor all grunn til å *takke* både Reynolds og Historielaget. Dialekten er en del av *kulturarven* vår, akkurat som Bymuseet og de mange enkelttinga de har samla der.

Perifert i mi oppgave som kåsør i Historielaget, men sentralt i Språklig samling, ligger spørsmålet om hva verdi dialektene har for et

OM AUSTLANDSMÅL

For det første må vanlege målføreord som hittil har vore stempla som mindre norske få rom i nynorsken (angrep, skuffelse, mulighet), for det andre må målfolk aktivt stø oppnorskinga av bokmålet. «I ein målstrid med sterkare sosial karakter vil ikkje frontlinjene alltid gå mellom nynorsk- og bokmålsnormalene eller mellom Vestlandet og Austlandet. Dialekttalande austlendingar vil føre sin gerilja inn i bae målleirar.»

ETABLERTE målfolk frå solide målmiljø syner litt for ofte tendensar til ei «eigarhaldning» andsynes nynorsken. Den gir seg utslag i negativ kritikk når nokon brukar ord og former som går på tvers av dei tradisjonelle. Eg har sjølv ein slik bakgrunn og er ikkje fri for dei same tendensane. Men dei bidrar til å gjere nynorsken eksklusiv og dermed ufarleg. No som austlendingane så smått tar til å kome aktivt med i målreisinga att, er det viktigare enn nokon gong at dei får prege både debatten og språkbruken på like fot med dei meir etablerte krinsane i rørsla. Ei avvisande haldning til språkelement som desse kjenner som naturlege, kan berre føre til at påstandane om nynorsken som eit fjell- og fjordmål blir meir og meir sanne. Dette uansett om avvisinga blir grunn-gitt med at «desse ordformene er unorske» eller at «desse ordformene syner at du er påverka av makt-språket og der derfor ikkje ekte folkemål». I eit ekstranummer av tidsskriftet Mål og Makt (mars 1974) skriv Thore Roksvold om presset på austlandsmålføra, og kritiserer samtidig den eksklusiviteten han meiner å ha møtt, i visse delar av målrørsla. Stykket hans er sunn lesnad; det syner at ei puristisk haldning til skriftmålet skaper og utviklar ein konflikt (eller kanskje heller ei «framandgjeri») mellom nynorsken og folkemålet. Slike motsetnader kan berre tjene til å lamme målreisingsarbeidet, og det er målfolket sjølv som har ansvaret for å fjerne dei.

(Lars S. Vikør i Dag og Tid.)

framtidig norsk *skriftspråk*. Etter mitt syn er de sjølv *livsgrunnlaget* for et norsk skriftspråk. Skriftspråket utvikler seg langsomt, dessverre, men så lenge dialektene — med sitt norske formverk — er levende, er det enda ei von. Og det er ting som tyder på at iallfall mange *unge* menneseker bevisst begynner å vedkjenne seg dialektgrunnlaget sitt.

Halvor Dalene .

LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

Postboks 636, Sentrum Oslo 1.
Medlemspenger, kr. 20,— pr. år.
Postgiro 16 378.

Formann:
Ivar Hundvin
Peter Kolstads vei 15, 3000 DRAMMEN

INNHold:

	Side		
Ny målstrid? Av Ola Halvorsen	1	«Det vi nu venter oss» (klipp)	7
Det er en kjerne i alt. Dikt av Ketil Gjessing	1	Innholdsliste SPRÅKLIG SAMLING	
Svein Hofseth til minne, av Arthur Tørrå ..	2	1969—73	8
Jakob Skauge: Kva nytt frå målfronten? ..	2	Resolusjon fra Tromsø	11
Urkrafta i talemålet	3	Bygdesyn og folkemål må meir inn i	
Livlig målmøte i Bergen	4	NRK (klipp)	12
Gunnar Horverak: Tanker omkring språket		Halvor Dalene: Porsgrunnsålet	13
i viser i dag	5	Om austlandsmål (klipp)	15
Målblanding (klipp)	6		

FRIDA ANDREASSEN ETTF.

SKEI — SURNADAL

Kolonial — Kortevarer — Manufaktur